

- DACHO, f. P-10, op. 1, spr. 133.
 DACH, f. P-8477, op. 1, spr. 1151.
 23. DACHO, f. R-792, op. 1, spr. 26.
 24. I shche raz pro hoteli [Once more about hotels]. (1926). *Robitnychi shliakh – Workpath*, (May, 11). [in Ukrainian].
 25. DACHO, f. R-323, op. 1, spr. 237.
 26. DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 1126.
 DACHO, f. R-305, op. 1, spr. 1224.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 608.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 548.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 579.
 DACHO, f. R-15, op. 1, spr. 55.
 DACHO, f. R-305, op. 1, spr. 1246.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 548.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 579.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 1126.
 DACHO, f. R-593, op. 1, spr. 608.
 DACHO, f. R-745, op. 1, spr. 7.
 DACHO, f. R-65, op. 1, spr. 804.
 27. DACHO, f. R-65, op. 1, spr. 804.
 28. DACHO, f. R-793, op. 2, spr. 1.
 29. DACHO, f. R-792, op. 1, spr. 74.
 30. DACHO, f. R-67, op. 1, spr. 40.
 31. DACHO, f. R-793, op. 2, spr. 1.
 32. DACHO, f. R-17, op. 1, spr. 40.
 33. DACHO, f. R-65, op. 1, spr. 804.
 DACHO, f. R-65, op. 5, spr. 28.

*Стаття надійшла до редакції 26.02.2020 р.
 Рекомендована до друку 10.03.2020 р.*

УДК 025.171:620.91(477.52)«1925/1926»

Л.В. Артемова

ВІДНОВЛЕННЯ ГЛУХІВСЬКОЇ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ У 1925–1926 рр. (ЗА ДОКУМЕНТАМИ ФОНДУ 2 ЦДАВО УКРАЇНИ)

Стаття присвячена відновленню Глухівської електростанції у 1925–1926 рр. за програмою індустріалізації, яка мала посприяти прискореному розвитку промисловості та соціальної сфери, що стало засобом забезпечення виживання комуністичного режиму у ворожому капіталістичному оточенні.

У ході вивчення та аналізу джерельної бази з історії Глухова виявлено, що становлення енергетичної галузі у населеному пункті ще наприкінці XIX – на початку XX ст. є беззаперечним фактом. Автор цієї наукової розвідки зроблено спробу висвітлити дотепер актуальне і мало досліджене питання розвитку електрифікації у місті у 1925–1926 рр., коли, за часів НЕПу, в цілому у країні та у Глухові зокрема, відбувалося відновлення, реконструкція та розширення, часто це дореволюційного, електричного господарства, зруйнованого у період Першої світової війни та подій Української революції 1917–1921 рр.

Уперше оприлюднено документи з фонду 2 Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, згідно яких 5 січня 1926 р. Секретаріат управління справами Ради Народних Комісарів (Раднарком УСРР) м. Харкова поставив на порядок денний розгляд клопотання Глухівського Округвиконкому про відпуск коштів (у кількості 15000 крб.) із комунального фонду Совнаркому на умовах довготермінового кредиту Глухівській Окрузі для поновлення електростанції.

Висвітлені основні негативні моменти, якими характеризувалася робота Глухівської електростанції у 20-х рр. XX ст., та наведений розроблений місцевими фахівцями новий фінансово-експлуатаційний план господарської діяльності відновленої електростанції, що мав би поліпшити рентабельність, а з часом і зробити Глухівську електростанцію прибутковою, забезпечивши, у достатній мірі, населення міста електроенергією.

Ключові слова: електрична енергія, емпіричні дослідження, Наукова революція, індустріалізація, комуністичний режим, НЕП, Глухівська електростанція у 1925–1926 рр.

Енергія – найважливіший чинник, який протягом тисячоліть сприяв еволюції, опануванню Homo sapiens навколишнім світом та розвитку людської цивілізації.

Заразом, до Наукової революції більшість людських культур не вірили в прогрес. Ще два століття тому електрична енергія використовувалася, переважно, для таємничих наукових експериментів та дешевих магічних фокусів, не відігріваючи в економіці країн жодної ролі. Емпіричні дослідження учених, інвестиції у науку і, як наслідок, наукові відкриття надали людству ряд нових можливостей.

У середині XVIII ст., в одному з найславетніших експериментів в історії науки, Бенджамін Франклін запустив під час грози повітряного змія, аби перевірити гіпотезу, що блискавка є електричним розрядом. Спостереження Франкліна, разом із його знаннями про властивості електричної енергії, дозволили винайти блискавковідвід і, так би мовити, роззброїти богів [1, с. 332].

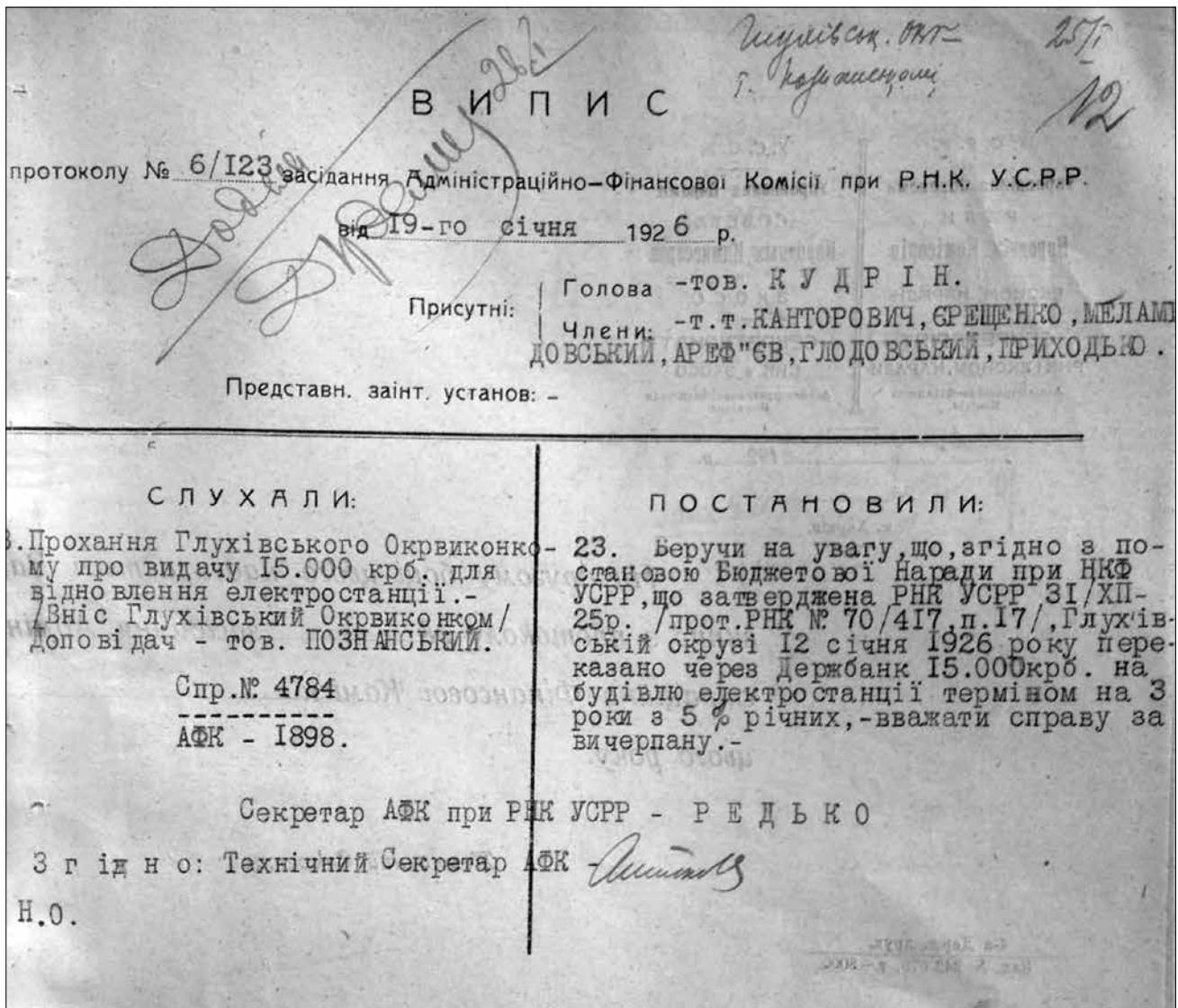
У кінці 60-х років XIX ст., на потребу нової епохи індустріалізації й інтенсивного розвитку промислового виробництва та міської інфраструктури, людство, крім іншого, отримало у користування газові світильники [2, с.435]. Але і після того з освітленням були проблеми. Автори багатьох посібників у 1900-х рр. відраджували від використання газових світильників, наприклад, у спальнях, позаяк ті спалювали кисень, натомість наполегливо рекомендували запалювати одну свічку й заходити з нею в кімнату. У заможних будинках ставили два свічки на камінну полицю. Коробку з сірниками клали в доступне місце, бо у темряві знайти її було непросто [3, с. 224–225].

Натепер, варто нам ткнути пальцем, і електрична енергія друкує книги та шие одяг, зберігає свіжість продуктів і не дає танути морозиву, готує обіди та страчує злочинців, реєструє думки і записує посмішки, освітлює ночі та розважає нас безліччю телепередач. Мало хто розуміє, як електрика робить усі ці речі, але ще менше людей можуть уявити своє життя без неї [1, с. 442].

У порівнянні із західними країнами, у Російську імперію електрика прийшла досить пізно (у 70-х роках XIX ст.), але до революції була створена досить солідна база загальної електрифікації країни, яку більшовики пізніше назвали планом ГОЕЛРО [2, с. 435], – перший загальнодержавний перспективний план відбудови й розвитку економіки країни на основі електрифікації (1920–1921 рр.).

Дослідженнями проблем виробництва електричної енергії, використання та поширення електричних джерел і мереж як у промислово розвинутих регіонах Української СРР (1937 року її назву змінять на Українську Радянську Соціалістичну Республіку), так і у невеликих містах та на селі займалися В.А. Каменева та А.М. Панов [4], Г.А. Клименко і Т.П. Доценко [5], М.В. Захарченко[6], С.Г. Плачкова [7] та ін.

Відомості про залучення наприкінці XIX – на початку

Випис із протоколу № 6/123 засідання Адміністративно-Фінансової Комісії при РНК УСРР від 19 січня 1926 р. про надання коштів на відбудову Глухівської електростанції

XX ст. новітніх електричних технологій у Глухові, як от: освітлення вулиць та окремих приватних будинків, електрифікація установ соціальної сфери і промислового сектору, фабрик, заводів (останніх – із метою їхньої модернізації та підвищення конкурентоздатності вироблених товарів) містять наукові розвідки І.І. Сбитного [8], О.М. Мірошніченка [9]; побіжно згадує про оснащення глухівського сінематографа електричною установкою у 1908 р. Н.О. Мірошніченко [10]; окреме дослідження, присвячене темі влаштування центрального електричного освітлення Глухова на початку XX ст., оприлюднила І.В. Мошик [2].

Хоча у дореволюційний період державної програми з фінансування електрифікації у населеному пункті не було і про масове впровадження електричної енергії у побут містян ніхто не турбувався, а виробництва встановлювали собі окремі малопотужні генератори, з огляду на вище викладене і зазначені у публікаціях

науковців відомості, висновуємо, що факт створення енергетичної бази у Глухові наприкінці XIX – на початку XX ст. є беззаперечним. У даній розвідці зробимо спробу висвітлити дотепер актуальне і мало досліджене питання розвитку електрифікації у місті у 1925–1926 рр., коли, за часів НЕПу та індустріалізації, в цілому у країні та у Глухові зокрема, відбувалося відновлення, реконструкція та розширення ще дореволюційного електричного господарства, зруйнованого у період Першої світової війни та подій Української революції 1917–1921 рр.

Слід зазначити, що нова економічна політика, впроваджена від 1921 до 1928 років, вивила радянську економіку на шлях оздоровлення, що дозволило на середину 1920-х рр. знову досягти того рівня виробництва у країні, який існував напередодні Першої світової війни [11, с. 536]. Індустріалізація, проголошена XIV з'їздом ВКП(б) у 1925 р., на думку радянського керівництва, мала також посприяти

прискореному розвитку промисловості та, у поєднанні із колективізацією і культурною революцією (набір стратегій, призначених для підготовки нового покоління кадрів для заміни старого управлінського та бюрократичного класу), найкращим засобом забезпечила би виживання комуністичного режиму у ворожому капіталістичному оточенні [12, с. 319].

Отже, за часів НЕПу, у пошуках шляхів широкого впровадження електричної енергії у народне господарство, ефективного забезпечення населеного пункту електрикою та з метою розбудови комунальної сфери і швидкої економічної і соціальної трансформації, Глухівський Окрвиконком, не послаблюючи державного регулювання, вирішив у 1925–1926 рр. відновити місцеву електростанцію. На підтвердження цього факту маємо нагоду оприлюднити документи із фонду 2 Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України), згідно яких 5 січня 1926 р. Секретаріат управління справами Ради Народних Комісарів (Раднарком УСРР) м. Харкова почав розгляд справи № 4784 щодо клопотання Глухівського Окрвиконкому про відпуск коштів (у кількості 15000 крб.) із комунального фонду Совнаркому на умовах довготермінового кредиту Глухівській Окрузі для поновлення електростанції.

У доповідній записці до Раднаркому УСРР наголошується, що існуючі потужності Глухівської електростанції уже не задовольняють «потреби міста в сучасний момент, через що виникла думка про необхідність негайного її дооборудовання» [13, арк. 5]. Стан же самої будівлі електростанції у 1925–1926 рр. був задовільний, хоча вона і постраждала під час пожежі у 1918 році.

Проаналізувавши архівні документи, висновуємо, що у Глухові у 20-х рр. ХХ ст. спостерігалося підвищення попиту на електроенергію серед населення, проте робота Глухівської електростанції аж ніяк не сприяла прогресу, бо характеризувалася такими основними негативними моментами: недостатньою потужністю і її нераціональним використанням, зношеністю працюючих машин, великою витратою палива на 1кВт г., високою собівартістю електроенергії.

Слід зауважити, що уже у 20-х роках ХХ ст. необхідною умовою енергетичної безпеки країни був розвиток енергетики темпами, які мали випереджати розвиток економіки [2, с. 437]. У Глухові, як бачимо, шлях до «державного капіталізму» з повсюдною електрифікацією був доволі тернистим і уповільненим, адже, через непродуктивну роботу місцевої електростанції, спостерігалася невідповідність виробництва електроенергії потребам міста. І хоча проводити електричне освітлення до своїх помешкань могли тільки багаті власники будинків, а високі тарифи на електроенергію перешкождали збільшенню кількості її споживачів і, як наслідок, рівень побутового споживання електроенергії на душу населення у Глухові

продовжував залишатися низьким, але з кожним роком зростала кількість використаної електричної енергії на виробництві (млини, маслوبيїні, завод із переробки коноплі та виготовлення шпагату тощо). Крім іншого, актуальним залишалось і питання приєднання до місцевої електромережі нових об'єктів соціальної сфери, а саме: притулку для сиріт і безпритульних, радіостанції, кінотеатру, типографії, фотосалонів, водогону, міського центрального електроосвітлення тощо.

На цих та інших проблемах і недоліках електрифікації акцентують увагу автори доповідної записки, текст якої наводимо нижче. Документ, що вперше вводиться до наукового обігу, публікуємо із збереженням оригінального правопису.

«Після пожежу за браком коштів можливо було отремонтувати лише 2-і дінамо-машини, через що станція зтеряла 50 % своєї міці. Обидва двигуни за браком своєчасного ремонту дуже слабкі, не дають належного напруження і потребують або капітального ремонту, або повної понови. Між тим потреба на електро-енергію давно вже досягла норми мирного часу й надалі все більш збільшується, при чому окрім приватних потреб станція відпускає енергію для 5-ти електромоторів: а саме, бойні, бані, кіно-театру, водотягу МісцьГоспу й инш. Крім того мається завдання встановити і дати енергію на 1500 домових ліхтарів, а також більш освітити кінці міста, які населені трудовим людом. Передбачається встановити електромотори на промислових підприємствах міста, яких є чимало. Таким чином можливо гадати з повною безпекою, що витрачені кошти на дооборудовання станції цілком будуть повернені» [13, арк. 5–6].

До доповідної записки додається фінансово-експлуатаційний план господарської діяльності електростанції та розрахунки з погашення суди, виданої на відновлення Глухівської електростанції; є «випис з журналу № 12 Засідання Міжвідомчої Бюджетової Наради при НКФ УСРР по розгляду місцевих бюджетів України на 1925/26 рр., виписи з протоколу ч. 42/35 Президії Глухівського ОкрВИК'у від 24/XI-25 р.» [12, арк. 2–4].

Складений фінансово-експлуатаційним план із відновлення потужностей Глухівської електростанції (затверджений завідуючим із благоустрою Тарасевичем та ЗавОкрмісткомом Уткіним), на думку місцевих фахівців, зробив би інвестиційний цикл досить нетривалим, що дозволило б окупити затрачені на відбудову Глухівської електростанції кошти у розмірі 15000 крб. протягом п'яти років. Крім іншого, ефективна робота відновленої електростанції знизилася би складову тарифу на передачу електроенергії населенню до 28 коп. за 1кВтг., а також поліпшилась би рентабельність Глухівської електростанції: з часом вона мала стати прибутковою, забезпечивши, у достатній мірі, населення Глухова електроенергією.

Фінансово-експлуатаційний план щодо відновлення Глухівської електростанції відображений у таблицях мовою оригіналу [13, арк. 2–3].

**Финансово-эксплуатационный план погашения
ссуды. Расход [13, арк. 2]**

№	Витрати	Сума
1.	3 % на занятую ссуду в 15000 рубл.	750 рубл.
2.	6 % амортизации оборудования электростанции машинами с суммы 29319 рубл.	1759 р. 14 к.
3.	3 % на амортизацию сети с суммы в 16440 рубл.	493 р. 20 к.
4.	3 % амортизации здания с суммы в 22551 рубл.	676 р. 53 к.
5.	Ремонт газогенератора	2000 рубл.
6.	Ремонт сети	5000 рубл.
7.	Страхование электростанции	200 рубл.
8.	Телефон	75 рубл.
9.	Мыло, полотенце и мойка полотенец	60 рубл.
10.	Мелкие хоз. расходы по 5 р. в м-ц	60 рубл.
11.	Канц. расходы	150 рубл.
12.	Приобретение электроламп	60 рубл.
	ИТОГО	6803 р. 87 к.

**Финансово-эксплуатационный план погашения ссуды.
Содержание штата [13, арк. 2]**

№	Посада	Кількість посадових осіб	Оплата праці
1.	Зав. станцией	1	840 рубл.
2.	Ст. машинист	1	672 рубл.
3.	Мт. машинистов	2	960 рубл.
4.	Пом. машиниста	1	672 рубл.
5.	Ст. электромонтер	1	540 рубл.
6.	Електромонтер	1	480 рубл.
7.	Кочегары	3	1008 рубл.
8.	Ученик	1	370 рубл.
9.	Сторож	1	240 рубл.
10.	Кладовщик	1	336 рубл.
11.	Счетовод	1	444 рубл.
12.	Контролер	1	335 рубл.
13.	Уплата рабочим за праздничные дни		464 р. 64 к.
	ИТОГО		7362 р. 64 к.
14.	10 % в страхкасу		726 р. 20 к.
15.	1 % в Местком и Культфонд		72 р. 62 к.
	ВСЕГО		8061 р. 46 к.

**Финансово-эксплуатационный план погашения ссуды.
Расчеты необходимого топлива и смазки [13, арк. 3]**

№	Розрахунки	Сума
1.	Топливо для 2-х газогенераторов по 115 л/с кажд. при средней работе одного двигателя 8 час. в сутки круглый год и другой при средней работе 4 час. в сутки потребно угля $115 \times 1,5 \times 8 \times 365 / 115 \times 1,5 \times 8 \times 365 = 18.889$ пудов, считая по 40 коп. п.	7555 р. 56 к.

2.	Смазка оленафта, считая по 15 ф. в сутки $15 \times 365 : 40 = 136,9$ пуд, считая по 3 р. 10 к. пуд	424 р. 69 к.
3.	Масло, вольта, считая по 1 ф. в сутки $1 \times 365 : 40 = 9,1$ пуд по 4 р. пуд	36 р. 50 к.
4.	Обтирка по 11/ф. в сутки, на год $1,5 \times 365 : 40 = 13,7$ пуд по 3 р. 40 к	13 р. 68 к.
5.	Нефти для отопления периодами нефтяного двигателя «аванс» всего на год 6 пуд по 1 р.	6 рубл.
6.	Керосину для освещения и примазки частей, полагаю на месяц 30 ф. в год 6 пуд по 2 р.	12 рубл.
	ИТОГО	8067 р. 82 к.
	А всего эксплуатационных расходов в год	22933 р. 11 к.

**«Финансово-эксплуатационный план
погашения ссуды. Доходы.**

Средняя ежемесячная выработка электростанции 9000 кв. час в год $9000 \times 12 = 108.000$ кв. час.

Таким образом себестоимость 1 кв. часа выражается в сумме $23933,11 : 108000 = 21,2$ к.

Потеря составляет 5 % или в год 5,400 кв. час.

На собственные нужды электростанции потребно в год 4,200 кв. час.

Следовательно будет продано энергии в год $108000 - (5400 - 4200) = 98.400$ кв. час.

В настоящее время плата за электроэнергию установлена следующая:

1. Для членов Профсоюзов в среднем 30 коп. кв. час.
2. Для учреждений в среднем 30 коп. кв. час.
3. Для частных граждан нетрудового элемента 56 коп.

Считая необходимым понизить стоимость 1 кв. часа, дабы сделать ее доступной широким массам до 28 коп. кв. час, доходность в год выразится в сумме – $98.400 \times 28 = 27.552$ рубл., за вычетом расходов, чистая прибыль выразится в сумме – 4.619 р. в год отчислив 619 р. на расширение сети и непредвиденные расходы остаток – 4.000 р. подлежит на погашение долга.

Таким образом погашение ссуды в 15.000 рубл. вполне возможно в ближайшие 4 года.

При данном подсчете не было учтено отпуск электроэнергии для моторов предприятий, что при электрофикации последних даст еще некоторый доход «электростанции» [13, арк. 3].

Випис із Протоколу №6/123 засідання Адміністративно-Фінансової Комісії при РНК УСРР від 19 січня 1926 року, за присутності голови (тов. Кудріна) та членів (т.т. Канторовича, Єрещенка, Мелама, Довського та ін.), засвідчує, що на прохання Глухівського Окрвиконкому про видачу 15000 крб. для відновлення електростанції була прийнята постанова Бюджетної Народи при НКФ УСРР, згідно з якою «Глухівській окоузі 12 січня 1926 року було переказано через Держбанк 15.000 крб. на будівлю електростанції терміном на 3 роки з 5 % річних, у зв'язку із чим слід вважати справу за вичерпану» [13, арк.12].

Доповнивши історичну джерельну базу новими

фактами із фонду 2 ЦДАВО України щодо розвитку електрифікації Глухова у 1925–1926 рр. та підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що короткі відомості про те, яким чином та наскільки ефективно працювала відновлена Глухівська електростанція у середньо- та довгостроковій перспективі, ми можемо знайти у спогадах краєзнавця І.І. Сбитного. «Глухівська електростанція із дизельним двигуном із дореволюційних часів розташовувалася на місці сучасних майстерень Глухівського водоканалу (Глухівського комунального виробничого управління водогінно-каналізаційного господарства (нині вул. Богдана, 19) – авт.), там же була і свердловина водозабору. На сучасній вул. Терещенківській, нижче будинка № 61, у двоповерховій будівлі до війни розміщалися контори електростанції та водогону. Світло подавалося лише у центр міста, але не усім. Горіло віно до 24 години. Після війни на електростанції установили трофейний дизельний двигун із німецького підводного човна. Електростанція працювала до 60-х років ХХ ст.» [7].

ДЖЕРЕЛА

1. Харарі Ю. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. 544 с.
2. Мошик І.В. Влаштування центрального електричного освітлення Глухова на початку ХХ ст. *Сіверщина в історії України*. 2016. № 9. С. 435–437.
3. Фаган Б., Дуррані Н. Чим ми займалися в ліжку. Історія ліжка і його вплив на біографії великих людей. Київ : SNOWDROP, 2019. 271 с.
4. Каменева В.А., Панов А.М. Киевская энергетическая система / под ред. Н.Е. Грекало. Киев : Техника, 1982. 175 с.
5. Клименко Г.А., Каменева В.А., Доценко Т.П. Электроэнергетика Украинской ССР / под ред. К.М. Побегайло. Киев : Техника, 1970. 228 с.
6. Захарченко М.В. Електрифікація українського села в 20-х роках ХХ ст. *Український селянин*. 2008. № 11. С. 292–293.
7. План ГОЕЛРО – первый в мировой истории план развития народного хозяйства. *Энергетика* : веб-сайт. URL: <http://energetika.in.ua/ru/books/book-2/part-3/section-14> (дата звернення 01.04.2020).
8. Сбитний І.І. Улицы родного города. *Соборный майдан*. 2011. № 2. С. 4–6.
9. Мірошніченко О.М. Ернсти – глухівські фабриканти. *Соборний майдан*. 2019. № 3. С. 4–5.
10. Мірошніченко Н.О. Про відкриття сінематографа в будинку австрійського підданого Андрія Семеновича Бештака. *Соборний майдан*. 2018. № 2. С. 8.
11. Магочій П. Україна. Історія її земель і народів. Ужгород : Видавництво В. Падяка, 2017. 814 с.
12. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018. 496 с.
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 2, оп. 5, спр. 745, 12 арк.

Artemova L.V. Restoration of Hlukhiv power plant in 1925–1926 years (on the documents of the 2 fund TSDAVO of Ukraine)

The article is devoted to the restoration of the Hlukhiv Power Plant in 1925–1926 under an industrialization program that was to promote the accelerated development of industry and the social sphere, which became a means of ensuring the survival of the communist regime in a hostile capitalist environment.

During the study and analysis of a source base on Hlukhiv's history, it was discovered that the formation of the energy industry in the settlement at the end of XIX - beginning of XX century. is an undeniable fact. The author of this scientific exploration made an attempt to cover the current and little researched issue of electrification development in the city in 1925–1926, when in the whole of the country, and in Hlukhiv in particular, there was a renewal, reconstruction and expansion, often before the revolutionary, of the electric power industry, destroyed during the First World War and the events of the Ukrainian Revolution of 1917–1921.

The documents found in the Fund 2 of the Central State Archives of Higher Authorities and Administration of Ukraine were published for the first time, according to which, on January 5, 1926, the Secretariat

of Management of the Affairs of the Council of People's Commissars (Council of People's Commissars of the Ukrainian SSR) of Kharkiv put an agenda on the petition of the Deaf (in the amount of 15000 rubles.) from the municipal fund on the terms of a long-term loan to Hlukhiv District for the renewal of the power plant.

The main negative points that characterized the work of Hlukhiv power plant in the 1920's are highlighted and a new financial and operational plan of economic activity of the restored power plant developed by local specialists is presented, which should improve the profitability and eventually make the Hlukhiv power plant profitable. providing the city's population with sufficient electricity.

Key words: electricity, empirical research, Scientific Revolution, industrialization, communist regime, NEP, Hlukhiv Power Plant in 1925–1926.

REFERENCES

1. Harari, Yu. (2019). *Liudyna rozumna. Istoriiia liudstva vid minulo ho do maibutnoho. [The person is smart. The history of mankind from the past to the future]*. Kharkiv: Klub simenoho dozvillia. [in Ukrainian].
2. Moshik, I.V. (2016). *Vlashtuvannia centralnoho elektrichnoho osviltienia Hluhova na pochatku XX st. [Installation of central electric lighting Glukhov in the early XX century]*. *Sivershina v istorii Ukrainy*, 9, pp. 435–437. [in Ukrainian].
3. Fagan, B., Durrani, N. (2019). *Chym my zaimalysia v lizhku. Istoriiia lizhka i ioho vplyv na biohrafii velykykh liudei. [What we did in bed. Bed history and its impact on biographies of great people]*. Kyiv: SNOWDROP. [in Ukrainian].
4. Kameneva, V.A., Panov, A.M., N.E. Grekalo (Ed.) (1982). *Kievskaya energeticheskaya sistema [Kiev energy system]*. Kyiv : Tehnika. [in Russian].
5. Klimenko, G.A., Kameneva, V.A., Docenko, T.P., K.M. Pobegajlo (Ed.) (1970). *Elektroenergetika Ukrainskoj SSR [Electricity of the Ukrainian SSR]*. Kiev: Tehnika. [in Russian].
6. Zaharchenko, M.V. (2008). *Elektrifikatsiia ukrainskoho sela v 20-h rokah XX st. [Electrification of the Ukrainian village in the 1920s]*. *Ukrainskii selianyn*, 11, pp. 292–293. [in Ukrainian].
7. Plan GOELRO – pervyj v mirovoj istorii plan razvitiya narodno-go hozyajstva [GOELRO plan - the first in the history of the world economic development plan]. *Energetika*. Retrieved from <http://energetika.in.ua/ru/books/book-2/part-3/section-14> [in Russian].
8. Sbitnij, I.I. (2011). *Ulicy rodnogo goroda. [Hometown Streets]*. *Sobornyj maidan*, 2, pp. 4–6. [in Russian].
9. Mirosnichenko, O.M. (2019). *Ernsty – hlukivski fabrikanty. [Ernsty is a Hlukhiv fabricants]*. *Sobornyj maidan*, 3, pp. 4–5. [in Ukrainian].
10. Mirosnichenko, N.O. (2018). *Pro vidkryttia sinematohrafa v budynku avstriiskoho piddanoho Andriia Semenovycha Beshtaka. [About the opening of the cinematograph in the home of Austrian national Andrii Semenovych Beshtak]*. *Sobornyj maidan*, 2, p. 8. [in Ukrainian].
11. Magochii, P. (2017). *Ukraina. Istoriiia ii zemel i narodiv. [Ukraine. History of its lands and peoples]*. Uzhhorod: Vydavnytsvo V. Padyaka. [in Ukrainian].
12. Plohiy, S. (2018). *Brama Yevropy. Istoriiia Ukrainy vid skifskiyh voien do nezalezhnosti. [Gate of Europe. History of Ukraine from the Scythian wars to Independence]*. Kharkiv: Klub simeinoho dosuha. [in Ukrainian].
13. Tsentralnyi derzhavnyi arhiv vyshykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, f. 2, op. 5, spr. 745, 12 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

